

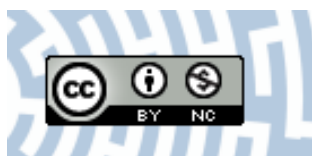

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Kwestia zjednoczonej Jerozolimy w trakcie pielgrzymki Jana Pawła II do Ziemi Świętej

Author: Jerzy Ignatowski

Citation style: Ignatowski Jerzy. (2011). Kwestia zjednoczonej Jerozolimy w trakcie pielgrzymki Jana Pawła II do Ziemi Świętej. "Studia Bobolanum" (Nr 2 (2011), s. 51-59).

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, remiksowanie, rozprowadzanie, przedstawienie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych. Warunek ten nie obejmuje jednak utworów zależnych (mogą zostać objęte inną licencją).

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Kwestia zjednoczonej Jerozolimy w trakcie pielgrzymki Jana Pawła II do Ziemi Świętej

Ks. GRZEGORZ IGNATOWSKI

Wydział Teologiczny, Uniwersytet Śląski
Katowice

Jerozolima jest miejscem, do którego z utęsknieniem zwracają się wyznawcy judaizmu, chrześcijaństwa i islamu, ponieważ w tym właśnie mieście – w różnym jednak stopniu – rozegrały się istotne wydarzenia dla ich wiary i tutaj odnajdują pamiątki o nich świadczące.¹ Jest ona również terenem, do którego roszczą sobie prawo dwa narody: izraelski i palestyński. Dodajmy, że po zakończeniu pierwszej wojny arabsko-izraelskiej w 1949 r. zachodnia część miasta znalazła się pod zarządem Państwa Izrael, a jego wschodnia strona w granicach Transjordanii (obecnie Królestwo Jordanii). Po wojnie w 1967 r. całe miasto znalazło się pod kontrolą Państwa Izrael. Jednak już 13 lipca 1953 r. władze izraelskie ogłosiły Jerozolimę – w części przez nich zajętej – stolicą państwa i zaczęły systematycznie przenosić do niej siedziby swoich ministerstw, prezydenta, premiera oraz Knesetu. 30 czerwca 1980 r. parlament izraelski przyjął ustawę zatytułowaną *Podstawowe Prawo Jerozolimy*. Stwierdza ona jednoznacznie, że zjednoczona Jerozolima jest stolicą Państwa Izrael. Decyzja ta nie jest uznawana do dzisiaj przez całą społeczność międzynarodową.² W obecnym sporze Palestyńczy-

¹ M. Schudrich, *Jerozolima – Miasto Święte Żydów*, „Collectanea Theologica” 1998 nr 2, s. 17-20; W. Chrostowski, *Jerozolima – Miasto Święte Chrześcijań: perspektywa katolicka*, tamże, s. 21-40; M. T. Żuk, *Jerozolima – Miasto Święte Muzułmanów*, tamże, s. 59-63.

² Dzieje miasta prezentuje dokładnie: S. Abramsky, M. Avi-Yonah, M. Stern, E. Ashtor, J. Kamel, S. C. Hyman, M. Benvenisti, *Jerusalem*, w: C. Roth (red.), *Encyclopaedia Judaica*, Jerusalem 1974, t. 9, kol. 1378-1514. Na temat wojny o Jerozolimę w latach 1948/1949 i w 1967 zob. M. Tessler, *A History of the Israeli-Palestinian Conflict*, Bloomington IN 1994, s. 378-397; D. Lapierre, L. Collins, *O Jeruzalem!*, Wrocław 1998, s. 359-537.

cy nie domagają się całej Jerozolimy, lecz jedynie jej wschodniej części, w której znajdują się również miejsca święte chrześcijan. Mając na uwadze złożony i niepowtarzalny charakter miasta, Stolica Apostolska ciągle prosi, by kolejne władze, sprawujące pieczę nad Jerozolimą, uszanowały jej wyjątkowość oraz zapewniły swobodny dostęp do wszystkich miejsc świętych wyznawcom wymienionych religii monoteistycznych.³ Gwarancje takie powinny być zapewnione na szczeblu międzynarodowym. Papież Jan Paweł II w *Redemptionis Anno* – liście apostolskim z 20 kwietnia 1984 r. poświęconym Jerozolimie – napisał: „Trzeba rzeczywiście znaleźć, przy dobrej woli i dalekowzroczności, konkretny i sprawiedliwy sposób, aby różne interesy i dążenia zostały pogodzone w harmonijnej i trwałej formie i by zostały objęte właściwą oraz skuteczną ochroną specjalnego statutu zagwarantowanego na szczeblu międzynarodowym, tak aby żadna ze stron nie mogła się od niego uchylać”. Wiemy, że ten „konkretny i sprawiedliwy sposób” nie został do dzisiaj odnaleziony, ponieważ w dalszym ciągu trwają bardzo poważne spory o miasto, a kwestia rozwiązania nawet jego politycznego wymiaru jest stale pomijana w kolejnych negocjacjach palestyńsko-izraelskich. W cytowanym liście Jan Paweł II napisał, że zaniechanie właściwego rozwiązania dla Jerozolimy oraz odkładanie tego problemu na później naraża na niepowodzenie rozwiązania kryzysu na całym Bliskim Wschodzie.⁴ Możemy dodać, że brak rozwiązań dla Jerozolimy zagraża pokojowi na całym świecie.

Idee zawarte w *Redemptionis Anno* znalazły swoje odzwierciedlenie w *Porozumieniu fundamentalnym* (stanowiącym pierwszy krok do uregulowania prawnej sytuacji Kościoła katolickiego na terytoriach Autonomii Palestyńskiej), które zawarte zostało między Stolicą Apostolską a Organizacją Wyzwolenia Palestyny 15 lutego 2000 r. W dokumencie czytamy, że właściwe rozwiązanie kwestii Jerozolimy winno być oparte na uchwalonych dotychczas rezolucjach międzynarodowych, które stanowią podstawę do sprawiedliwego i trwałego pokoju na Bliskim Wschodzie.⁵ Mając na uwadze obecną sytuację miasta, dokument dodaje, że „wszelkie decyzje i działania

³ Zob. np. wypowiedzi Piusa XII: *Auspicia quaedam*, „Acta Apostolicae Sedis” 1948 nr 5, s. 169-172; tenże, *In multiplibus curis*, „Acta Apostolicae Sedis” 1948 nr 11, s. 433-436 oraz tenże, *Redemptoris nostri cruciatus*, „Acta Apostolicae Sedis” 1949 nr 5, s. 161-164.

⁴ *Apostolic Letter of John Paul II „Redemptionis Anno”*, w: E. J. Fisher, L. Klenicki (red.), *Pope John Paul II. Spiritual Pilgrimage. Texts on Jews and Judaism 1979-1995*, New York 1996, s. 34-36.

⁵ Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące konfliktu arabsko-izraelskiego znajdują się w: H. Jamsheer, *Konflikt bliskowschodni. Zarys i dokumentacja*, Płock 2004.

unilateralne zmieniające charakter i wyjątkowy statut Jerozolimy są z moralnego i prawnego punktu nie do zaakceptowania”. Dlatego sygnatariusze dokumentu domagają się „specjalnego statutu dla Jerozolimy, zagwarantowanego na poziomie międzynarodowym”. To właśnie on może zapewnić wobec prawa wolność religii i sumienia dla wszystkich mieszkańców i trzech religii monoteistycznych, dla ich instytucji oraz dla samych wiernych. Statut taki pozwoli zachować również właściwą tożsamość i „sakralny charakter Miasta oraz jego dziedzictwo kulturalne i religijne, którego znaczenie jest uniwersalne”.⁶ Stanowisko takie jest, oczywiście, nie do zaakceptowania przez władze i większość społeczeństwa izraelskiego, które rości sobie prawo do całej Jerozolimy, jako stolicy własnego państwa. Z tego też powodu *Porozumienie fundamentalne* stało się przedmiotem krytyki ze strony rządu izraelskiego. Zaczęły się nawet podnosić głosy nawołujące do zaprzestania przygotowań papieskiej wizyty, która była zaplanowana na marzec 2000 r.⁷ Oczywiście, stało się inaczej – pielgrzymka odbyła się w dniach od 20 do 26 marca 2000 r. Według powszechnych opinii przyczyniła się do rozwoju i pogłębienia relacji międzyreligijnych oraz pokoju na całym Bliskim Wschodzie.⁸ Czy jednak kwestia obecnego, niezadowolającego stanu Jerozolimy wyrażona w *Porozumieniu fundamentalnym* zawartym z Autonomią Palestyńską nie wpłynęła na wypowiedzi przywódców religijnych i politycznych Państwa Izrael?

Termin „Jerozolima” pojawia się tylko kilkakrotnie w wypowiedziach Jana Pawła II wygłoszonych w trakcie jego pielgrzymki. Jest ona terenem, na którym miały miejsce najważniejsze wydarzenia dla wszystkich wyznawców Chrystusa. Odprawiając mszę św. w miejscu, gdzie odbyła się Ostatnia Wieczerza, Jan Paweł II zauważył, że „sprawując tę Eucharystię w Wieczerniku, w Jerozolimie, jesteście zjednoczeni z Kościołem w każdym czasie i każdym miejscu”.⁹ W Bazylice Grobu Pańskiego przypomniał, że Jezus został ukrzyżowany w Jerozolimie. Kilkakrotnie miasto zostało wymienio-

⁶ *Accord fondamental entre le Saint-Siège et l'Organisation de Libération de la Palestine*, „La Documentation Catholique” 2000 nr 5, s. 210.

⁷ B. Fastyn, *Jan Paweł II wobec konfliktu izraelsko-palestyńskiego*, Warszawa 2004, s. 125.

⁸ Zob. np. S. Gądecki, *Wkład pielgrzymki Jana Pawła II do Ziemi Świętej w dzieło dialogu chrześcijańsko-żydowskiego*, „Collectanea Theologica” 2001 nr 2, s. 7-18; tenże, *Échos de la visite de Jean-Paul II en Israël*, „Sens” 2001 nr 3, s. 117-126; C.M. Martini, *Le pèlerinage de Jean-Paul II en Terre Saint: la réconciliation*, „La Documentation Catholique” 2000 nr 11, s. 539-542.

⁹ Przemówienie papieża: *Homily of John Paul II. Private Mass at the Chapel of the Cenacle* znajduje się na: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/travels/documents/hf_jp-ii_hom_20000323_jerusalem_en.html (12 listopada 2010); por. Jan Paweł II, *Największe bogactwo Kościoła*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 2000 nr 5, s. 26.

ne w trakcie spotkania ekumenicznego w siedzibie grecko-prawosławnego patriarchatu Jerozolimy. Papież podkreślił wówczas: „Jest dla mnie źródłem wielkiej radości, gdy dowiaduję się, że zwierzchnicy chrześcijańskich wspólnot Świętego Miasta Jerozolimy często spotykają się, aby zajmować się sprawami dotyczącymi wszystkich wiernych”. W tym samym przemówieniu papieskim czytamy: „Nasze dążenie do pełniejszej komunii między chrześcijanami nabiera szczególnego znaczenia w kraju, gdzie narodził się nasz Zbawiciel oraz w świętym Mieście Jerozolimie”.¹⁰ Wielkiemu muftiemu, szejkowi Akramowi Sabrimowi, Jan Paweł II przypomniał, że „Jerozolima jest świętym miastem *par excellence*. Jest częścią wspólnego dziedzictwa naszych religii i całej ludzkości”.¹¹ Określenie „Jerozolima” pojawiło się podczas spotkania z przywódcami religijnymi judaizmu, chrześcijaństwa i islamu, które odbyło się w Papieskim Instytucie Notre Dame. Papież podkreślił wówczas pokojowy charakter oraz przyszłość miasta. Zaznaczył, że religia – niosąc sprawiedliwość i pokój, a nie podziały, dyskryminację, nienawiść, przemoc i konflikty – powinna skupiać się na wielbieniu Boga. Przywódcy religijni mają za zadanie pomagać „ludziom prowadzić życie wewnętrznie spójne, łączyć harmonijnie wertykalny wymiar ich relacji z Bogiem z horyzontalnym wymiarem służby bliźnim”. Koncentrując się na Jerozolimie oraz sytuacji na Bliskim Wschodzie, Jan Paweł II podkreślił wówczas dwie sprawy. Po pierwsze, przypomniał zwierzchnikom religijnym, że ich zadaniem nie jest „proponowanie rozwiązań społecznych, ekonomicznych i politycznych”. Po drugie, wskazał, że „jeżeli różnym wspólnotom religijnym w Mieście Świętym i w Ziemi Świętej uda się razem żyć i pracować w braterstwie i zgodzie, przyniesie to ogromną korzyść nie tylko im samym, ale również całej sprawie pokoju w tym regionie”.¹² Mając na uwadze uniwersalny charakter miasta – co zaznaczono już wcześniej – można zasugerować, że harmonijne współżycie wszystkich ludzi w Jerozolimie przyczyni się do współpracy ludzi na świecie.

Zauważmy, że podczas tego samego spotkania w Papieskim Instytucie Notre Dame o Jerozolimie mówił również Meir Lau – naczelny rabin wspól-

¹⁰ Tenże, *Ecumenical Meeting in Jerusalem*, „Information Service. The Pontifical Council for Promoting Christian Unity” 2000 nr 3, s. 105. Na temat inicjatyw ekumenicznych na Bliskim Wschodzie zob. K. Karski, *Od Edynburga do Porto Alegre. Sto lat dążeń ekumenicznych*, Warszawa 2007, s. 113-114.

¹¹ Jan Paweł II, *Miasto święte*, „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 2000 nr 5, s. 35.

¹² John Paul II, *Interreligious Meeting*, „Information Service. The Pontifical Council for Promoting Christian Unity” 2000 nr 3, s. 109.

noty Żydów aszkenazyjskich.¹³ Według niego, Jerozolima, jako miasto święte, jest nie tylko miastem pokoju, lecz także „odwieczną stolicą ludu Izraela. Pokój natomiast – podkreślił słusznie rabin – w najgłębszym tego słowa znaczeniu, nie może być osiągnięty przez samych zwierzchników wspólnot religijnych, „nawet obecnych tutaj przywódców o najwyższym standardzie”. Można go osiągnąć tylko wówczas, kiedy będą do niego dążyć krok po kroku przywódcy, społeczeństwa, narody, ludzie i rodziny. Przypomniiał, że „musimy zaprowadzać pokój nie tylko w trakcie publicznych przemówień, lecz także włączyć go do naszego codziennego rodzinnego życia”. Lau dodał, że obecność papieża na spotkaniu stanowi wyraz uznania „nie tylko dla niepodległego Państwa Izrael, lecz również dla Jerozolimy jako jego zjednoczonej odwiecznej stolicy”. W komentarzu zauważmy dwie sprawy. Po pierwsze, Jan Paweł II nigdy nie kwestionował niepodległości Izraela. Trudno byłoby jednak w jego wypowiedziach znaleźć potwierdzenie dla tezy o „zjednoczonej odwiecznej stolicy”. Po drugie, lektura przemówienia rabina pozwala w jakimś stopniu zrozumieć gwałtowną wypowiedź szejka Tatsira Tamimi. Podnosząc głos, przekonywał uczestników spotkania, że Jerozolima od wieków jest przeznaczona dla Palestyńczyków, którzy będą o nią walczyć metodami pokojowymi lub z bronią w ręku.¹⁴

Warto jednak odnotować, że termin „Jerozolima” nie występuje w przemówieniach papieża skierowanych do przywódców politycznych i religijnych Państwa Izrael. W dalszych analizach koncentrujemy się więc na ich wypowiedziach, a więc: prezydenta Ezer Weizmana – na lotnisku Ben Guriona podczas ceremonii powitania oraz w jego jerozolimskiej rezydencji, naczelnym rabinów Izraela, wspomnianego już Lau oraz Mordechaja Bakshi-Dorana (zwierzchnika wyznawców judaizmu sefardyjskiego) – w siedzibie Naczelnego Rabinatu Izraela, premiera Ehuda Baraka – w Instytucie Pamięci Męczenników i Bohaterów Holokaustu Yad Vashem oraz ministra ds. diaspory Michaela Melchiora – przy Ścianie Zachodniej (Ścianie Płaczu).

Podczas powitania na lotnisku Ben Guriona, Ezer Weizman docenił najpierw wkład Jana Pawła II na rzecz przeciwdziałania antysemityzmu, za potępienie go jako „zbrodni przeciwko Bogu i ludzkości” oraz rozliczenie

¹³ Wszystkie przemówienia przywódców politycznych i religijnych Państwa Izraela cyt. za: <http://www.mfa.gov.il/MFA/History/Modern%20History/Historic%20Events/Israel%20welcomes%20visit%20by%20Pope%20John%20Paul%20II%20-%20March> (12 listopada 2010).

¹⁴ Reakcję szejka podaję za: A. Boniecki, *To miejsce jest święte*, „Tygodnik Powszechny” 2000 nr 14, s. 8.

się z niechlubną wzajemną przeszłością.¹⁵ Podziękował za docenienie żydowskich korzeni chrześcijaństwa, a także za przypominanie chrześcijanom, że oceniając Żydów, należy brać pod uwagę sposób, w jaki oni widzą siebie samych. Znaczna część przemówienia Weizmana poświęcona została Państwu Izrael. Zaznaczył, że od jego powstania zagwarantowana jest w nim wolność religii i swoboda dostępu do miejsc świętych wszystkim ludziom. Mówiąc o Jerozolimie, zauważył, że jest ona „miastem pokoju, stolicą Państwa Izrael, centrum, do którego zwracają się wszyscy Żydzi na świecie, a także świętym miejscem dla chrześcijaństwa i islamu”. Daje ona ludności żydowskiej duchową siłę – mówił prezydent – dlatego „była zawsze dla nich najważniejszym miejscem”. Jerozolima jest także odwieczną stolicą Izraela, miastem, które zostało zjednoczone. Prezydent kontynuował, że jest ona „miastem sędziów Izraela, królów Izraela, proroków Izraela, stolicą i źródłem dumy Państwa Izrael”.

Temat Jerozolimy powrócił również w rezydencji prezydenta. Rozpoczynając przemówienie, Weizman stwierdził: „Mam zaszczyt i radość powitać Waszą Świątobliwość w izraelskiej siedzibie prezydenta w Jerozolimie”. Przypomniał o dokonującym się pod wpływem rozwoju techniki procesie globalizacji, w trakcie którego „ludzie pochodzący z różnych krajów, odmiennych kultur religii, dążą nawzajem do siebie”. Natomiast Jan Paweł II – według Weizmana – ze względu na swój „charakter, postawę i osobisty wpływ jednoczy serca ludzkości”. Znaczna część wypowiedzi prezydenta poświęcona była procesowi pokojowemu na Bliskim Wschodzie. Zwrócił uwagę na podpisane przez Izrael traktaty z Egiptem i Jordanią, postępujący proces pokojowy z Autonomią Palestyńską oraz dążenia do zawarcia porozumień z Syrią i Libanem. Prezydent podkreślił, że pełny pokój między Izraelem i jego sąsiadami jest marzeniem każdego Izraelczyka oraz wszystkich ludzi na Bliskim Wschodzie. Nie omieszczał przypomnieć, że „jesteśmy w Jerozolimie, świętym mieście, odwiecznej stolicy Izraela, bardzo ważnym centrum religijnym dla judaizmu, chrześcijaństwa i islamu”. Odwiedziny papieża w tym mieście mogą się przyczynić „do pokoju, braterstwa między Żydami, muzułmanami i chrześcijanami oraz między Izraelem i wszystkimi Arabami”. Naczelnicy Izraela – wspomniany już Lau oraz Bakshi-Doran – podkreślili wkład Jana Pawła II na rzecz pojednania Kościoła katolickiego z narodem

¹⁵ Stwierdzenie, że antysemityzm jest grzechem przeciwko Bogu i ludziom znajduje się już w oświadczeniu Zgromadzenia Światowej Rady Kościołów, które odbyło się w Amsterdamie w 1948 r.; zob. The First Assembly of the World Council of Churches, *The Christian Approach to the Jews*, w: A. Brockway, P. von Buren, R. Rendtorff, S. Schoon (red.), *The Theology of the Churches and the Jewish People. Statements by the World Council of Churches and its member churches*, Geneva 1998, s. 7-8.

żydowskim oraz zrozumienia przez chrześcijan tragedii Holocaustu. Docenili uznanie przez papieża prawa Żydów do powrotu i życia w „Ziemi Świętej, w pokoju i braterstwie, w bezpiecznych granicach uznanych przez narody świata, szczególnie przez naszych sąsiadów”. Wypowiedź swoją zakończyli zapewnieniem, że w Jerozolimie, stolicy Państwa Izrael, modlą się o to, by „było nam dane dobre i długie życie, życie w pokoju i bezpieczeństwie, zdrowiu, pokoju umysłu oraz braterstwie”.

W Yad Vashem premier Barak przywitał papieża „w imieniu ludu żydowskiego i Państwa Izrael (...) tutaj w Jerozolimie, izraelskiej stolicy Izraela, odwiecznym mieście wiary”.¹⁶ Przypomniął, że Państwo Izrael gwarantuje każdemu Żydowi, że „nigdy nie będzie pozbawiony swojego domu lub obdarty z najmniejszej odrobiny ludzkiej godności”. Mimo że najwięcej miejsca w całym przemówieniu – co jest zupełnie zrozumiałe – zajmuje tragedia zagłady narodu żydowskiego, to nie zabrakło w niej także uwag na temat Jerozolimy. Premier podziękował papieżowi za słowa: „Żydzi kochają Jerozolimę namiennie (...) od czasów Dawida, który wybrał ją na stolicę i od czasów Salomona, który zbudował w niej świątynię. Jest to powód, dla którego zwracają się do niej codziennie w swoich modlitwach i wskazują na nią, jako symbol swojego narodu”. Podkreślił także, że Izraelczycy są w pełni zobowiązani do ochrony nie tylko wszystkich praw i własności Kościoła katolickiego, lecz także innych chrześcijańskich i muzułmańskich wspólnot. Gwarantując w równym stopniu wolności wyznawania swojej wiary wyznawcom wszystkich religii, utrzymują oni „zjednoczoną Jerozolimę, otwartą i wolną, jak nigdy dotąd, dla wszystkich, którzy ją kochają”.¹⁷ W swojej wypowiedzi Barak zacytował fragment wspomnianego już wcześniej listu apostolskiego *Redemptionis Anno*. Warto więc przypomnieć, że w tym samym dokumencie Jan Paweł II wyraźnie zaznaczył, że „również muzułmanie nazywają Jerozolimę świętą, z głębokim przywiązaniem, które sięga początków islamu i tłumaczy się uprzywilejowanymi miejscami pielgrzymek oraz ponadtyśiącletnią, niemal nieprzerwaną, ich tam obecnością”.¹⁸

Minister Melchior prosił, by zaprzestano „manipulowania świętością Jerozolimy dla politycznych celów”. Musi ona „odrzuć nienawiść, walkę i przelew krwi”, tak by stała się „Miastem Pokoju” oraz źródłem świętości. Unikał jednak uwag na temat politycznej sytuacji, w jakiej znajdują się mieszkańcy Jerozolimy, podkreślając jej duchowy wymiar. Miasto, jako święte, „podnosi na duchu, skłania do przekraczania tego, co dzieli oraz

¹⁶ Relację ze spotkania w Yad Vashem zawiera publikacja: *The Visit of Pope John Paul II to Yad Vashem, Jerusalem. March 23, 2000*, Jerusalem 2000.

¹⁷ E. Barak, „*Vous avez hissé le drapeau de la fraternité*”, „La Documentation Catholique” 2000 nr 6, s. 374.

¹⁸ *Apostolic Letter of John Paul II „Redemptionis Anno”*, s. 34.

dostarcza inspiracji do poszukiwania drogi, która doprowadzi nas do „życia, a nie śmierci, błogosławieństwa, a nie nieszczęścia”.

Podsumowując nasze analizy, zwróćmy najpierw uwagę, że Stolica Apostolska nie proponuje konkretnych rozwiązań politycznych w celu zagwarantowania uniwersalnego i niepowtarzalnego charakteru miasta. Postuluje jednak, by Jerozolima była chroniona przez odpowiedni statut mający międzynarodowe gwarancje. Oznacza to, że znajdujące się w niej pamiątki o znaczeniu historycznym i religijnym powinny być zabezpieczone, a te, które uległy zniszczeniu, odrestaurowane. Należy zapewnić równe prawa wszystkim wspólnotom, aby mogły swobodnie prowadzić działalność religijną, kulturalną i ekonomiczną.¹⁹ W trakcie wizyty Jana Pawła II politycy żydowscy podkreślali, że zjednoczona Jerozolima jest stolicą Państwa Izrael oraz wskazywali na jej wyjątkowe znaczenie dla narodu żydowskiego. Zaznaczali, że wszyscy mieszkańcy mogą swobodnie wyrażać swoją wiarę. Nie jest łatwo odpowiedzieć na pytanie, czy *Porozumienie fundamentalne* zawarte z Autonomią Palestyńską wpłynęło na treść ich przemówień. Można jednak stwierdzić, że zagwarantowanie swobody dostępu do miejsc świętych wyznawcom wszystkich religii, będzie miało trwałe znaczenie.

The Question of United Jerusalem at the Time of John Paul's II Pilgrimage to the Holy Land

SUMMARY

One of the most important and difficult pilgrimages of Pope John Paul II was his visit to the Holy Land, but especially to Israel and the Palestinian National Authority (23-26 March, 2000). The Pope not only visited the most important Christian sacred places but also met with the local peoples who have for a long time lived in feud. One of the unresolved problems is the status of Jerusalem. Its eastern part remains under the Israel rule despite strong Palestinian claims. Having analysed the speeches of Israel leaders (the president, the prime minister and the chief rabbis) directed to John Paul II, the author finds that it was emphasised in each one of them that Jerusalem had been an age-long capital of the State of Israel. The message derived from the fact that on 15th February 2000 Vatican and the Palestinian National Authority signed the so-called *Fundamental Agreement* which calls for a special status for Jerusalem that would be internationally guaranteed. Only this, according to the parties, would ensure legal equality, freedom

¹⁹ J. L. Tauran, *Le Saint-Siège et Jérusalem*, „La Documentation Catholique” 1998 nr 21, s. 1022-1023.

of religion and conscience for all the inhabitants of the city and all the religious believers of Judaism, Christianity and Islam. The *Fundamental Agreement* has become the object of strong criticism of the Israeli government. There were voices advocating the termination of the papal visit preparations. Despite the above, the Pope's pilgrimage was a success and has contributed to maintaining peace in that region.